

Waarnemingenoverzicht 2007 en 2008

Jeroen van Delft & Arthur de Bruin (RAVON)

Dit waarnemingenoverzicht omvat de jaren 2007 en 2008. Er zijn weer heel veel waarnemingen aan het databestand toegevoegd; in zowel 2007 als 2008 zijn er ruim 34.000 waarnemingen van amfibieën en reptielen en ruim 14.000 waarnemingen van vissen bijgekomen. Het gaat daarbij om zowel projectgebonden waarnemingen (meetnetten, het verspreidingsonderzoek) als zogenaamde losse waarnemingen. Dit laatste type waarneming is voor amfibieën, reptielen en vissen ook heel relevant. De meeste soorten migreren namelijk niet erg ver en de vondst van een kamsalamander, hazelworm of kleine modderkruiper wijst vrijwel altijd op de aanwezigheid van een populatie ter plaatse. Ook de beide landelijke inventarisatieweekenden waren, zoals altijd, weer goed voor erg veel waarnemingen. De weekeinden zijn met zo'n 35 tot 45 deelnemers altijd goed bezocht en de laatste jaren is er zelfs een grotere belangstelling voor het vissenweekend dan voor het meer op de herpetofauna gerichte Hemelvaartweekend. Alle waarnemers hartelijk dank voor het doorgeven van hun waardevolle gegevens!

Amfibieën

In 2007 en 2008 valt de zeer goede spreiding van waarnemingen over Nederland sterk op. Er zijn weinig uurhokken waaruit geen enkel amfibie gemeld is. Dit wordt ten dele veroorzaakt doordat nu twee jaren in één overzicht gebundeld zijn, maar zeker ook door de online data-invoer die de laatste jaren sterk aan terrein heeft gewonnen. Hierdoor nemen veel waarnemers sneller de moeite om even een "triviale waarneming" van bijvoorbeeld een bruine kikker in te voeren. Ook geven veel algemeen geïnteresseerde natuurliefhebbers tegenwoordig hun waarnemingen door. Daarnaast stuurt RAVON door middel van het Verspreidingsonderzoek veel gericht op te actualiseren waarnemingen, wat dus duidelijk zijn vruchten afwerpt. Gebieden die nog wat achter blijven wat betreft ingeleverde waarnemingen zijn vooral in Friesland en Groningen aanwezig en ook in het zuidwesten van het land.

Opvallend genoeg zijn er in 2007 en 2008 relatief weinig waarnemingen uit de Achterhoek binnengekomen.

De vuursalamander levert traditiegetrouw geen verrassingen op, de verspreiding is goed bekend. Van de Alpenwatersalamander zijn tamelijk veel waarnemingen doorgegeven. Opvallend is het grote aantal uitgezette populaties in Midden-Nederland. Elk jaar wordt de soort er weer van nieuwe plekken gemeld. Van de vinpootsalamander zijn zowel in Limburg als Noord-Brabant dieren gevonden in uurhokken waaruit al tenminste negen jaar geen waarneming meer bekend was. Met name de "nieuwe uurhokken" in de Brabantse Kempen zijn opvallend. Deze vondsten zijn toe te schrijven aan gericht onderzoek in het kader van het Verspreidingsonderzoek (actualiseren verouderde vindplaatsgegevens). "Nieuwe uurhokken" voor de kleine watersalamander zijn vooral te zien in Friesland en Groningen en ook wel in Noord-Holland. In veel provincies zijn nieuwe vondsten van de kamsalamander gedaan, al moeten enkele opvallende meldingen uit het westen van het land nog wel goed gecontroleerd worden. In Zeeuws-Vlaanderen wordt deze soort de laatste jaren weer vaker uit het centrale en oostelijke deel gemeld en niet enkel uit het meest westelijke deel. De verspreiding van de exotische Italiaanse kamsalamander is vrij goed bekend en er lijkt geen uitbreiding te hebben plaatsgevonden.

De vroedmeesterpad en geelbuikvuurpad zijn in het kader van het soortbeschermingsplan intensief gevolgd. Er bestaat een zeer actueel en gedetailleerd beeld van hun verspreiding. Beide soorten zijn van nature alleen in Zuid-Limburg aanwezig. Door illegale uitzettingen is eerstge-

Paartje heikkickers; wie bezoekt in Zeeland weer eens deze bijna meest westelijke populatie ter wereld?

Foto: Paul van Hoof

Gladde slang; sinds lange tijd weer gevonden op diverse locaties in Friesland, Drenthe, Overijssel en op de Veluwe.

noemde soort nu echter boven de grote rivieren in meer uurhokken aanwezig dan in Zuid-Limburg! De belangrijkste vondst bij de knoflookpad is gedaan in Twente bij het Denekamperveld. Gevreesd werd dat de soort uit dat deel van Overijssel verdwenen was, maar dat is dus niet het geval. Gezien het aanwezige landschap is het zeker niet ondenkbaar dat de soort er op nog meer locaties aanwezig is. Een zeer uitdagende handschoen om op te pakken! Bij de gewone pad komen vrij veel meldingen uit "nieuwe uurhokken" in Friesland, Groningen en Overijssel. In Friesland is ook de rugstreppad uit diverse nieuwe hokken gemeld. Deze soort heeft zijn kerngebieden echter duidelijk in het centrale en westelijke deel van Nederland. In de natuurlijke boomkikkerpopulaties treden op het niveau van uurhokken geen spectaculaire verschuivingen op. Het is wel opvallend op hoeveel locaties in de duinen de soort inmiddels aanwezig is. Ook uitgezette dieren op de grens van Drenthe en Friesland winnen terrein. De heikikker is goed en gelijkmatig over alle provincies in kaart gebracht, alleen recente Zeeuwse waarnemingen ontbreken. Wie bezoekt weer eens deze bijna meest westelijke populatie ter wereld? Bij de bruine kikker, bastaardkikker en het groene kikker complex treden geen bijzondere wijzigingen op. De poelkikker is uit veel nieuwe hokken in Overijssel gemeld en de uitdaging om te onderzoeken of er echt niet meer poelkikkers op de Veluwe voorkomen, lijkt te zijn opgepakt. De meerkikker is nu in de noordelijke provincies veel beter op de kaart gezet. Het is interessant om te onderzoeken of er werkelijk nauwelijks meerkikkers voorkomen in Zeeland en Zuid-Holland ten zuiden van Rotterdam.

Foto: Jelle Hofstra

Visexcursie Friesland, mei 2009

Reptielen

Ook bij reptielen is het gelukt om uit vrijwel het gehele areaal waarnemingen te verzamelen. Uit de meeste kansrijke uurhokken aan de kust, in Utrecht, op de Veluwe en in Noord-Nederland zijn meldingen afkomstig. In Overijssel, de Achterhoek, Noord-Brabant en Limburg zijn wat minder reptielenwaarnemingen verzameld.

Van de hazelworm en zandhagedis zijn nauwelijks verrassingen te melden. Wel is er van de zandhagedis na langere tijd weer een melding van het Zuidhollandse Goerree. In Overijssel en Drenthe zijn zandhagedissen van enkele nieuwe plekken gemeld, die om bevestiging vragen. Verwisseling met de daar veel algemenere levendbarende hagedis ligt op de loer, maar ook uitzetting behoort tot de mogelijkheden. Maar wellicht gaat het echt om nieuwe locaties. Bij de levendbarende hagedis vallen vooral een aantal nieuwe uurhokken op in Noord-Brabant, Overijssel en Friesland. Het is mooi dat waarnemers hier zijn gaan zoeken aan de randen van de bekende verspreidingskernen en niet alleen maar naar de vanouds bekende locaties gaan. Enkele markante excentrische meldingen vragen nadrukkelijk om bevestiging. Het kaartje van de muurhagedis mag bekend worden verondersteld. De gladde slang zorgt jaarlijks voor enkele verrassende vondsten. Zo is de soort na lange tijd weer gevonden op diverse locaties in Friesland, Drenthe, Overijssel en op de Veluwe. De bekende locaties blijken ook goed gevolgd te worden en van de meeste bekende vindplaatsen beschikken we dan ook over recente informatie. Bij de ringslang verdient met name de noordoostrand van het Nederlandse areaal extra aandacht (Overijssel en vooral Zuidoost-Drenthe). De kaart van de adder is traditiegetrouw een van de meest stabiele en toch is het gelukt om enkele "nieuwe uurhokken" te scoren in zowel Noord- als Midden-Nederland.

Vissen

De belangstelling voor vissen binnen RAVON is de afgelopen jaren sterk toegenomen. Diverse medewerkers op kantoor houden zich tegenwoordig uitsluitend bezig met onderzoek naar en de bescherming van vissen. Ook het aandeel vrijwilligers dat gewapend met schepnet op zoek gaat naar nieuwe waarnemingen van vissen neemt jaarlijks toe. Door projecten als de Gelderse visatlas en de Vissenatlas Noord-Holland worden binnen deze provincies veel visgegevens door vrijwilligers verzameld. Ook in de Provincies Friesland en Flevoland neemt de kennis over de verspreiding van vissen sterk toe als gevolg van de inspanning van de Werkgroep Vissenonderzoek Friesland (WVOF) en door de inzet van de Flevovissers. Ook het goed bezochte vissenweekend, dat dit jaar in Drenthe georganiseerd werd, getuigt van een toenemende belangstelling onder de vrijwilligers. Verheugend is het feit dat er ook in deze provincie een Vissenwerkgroep is opgericht.

Het Verspreidingsonderzoek vissen waarbij gericht gezocht wordt naar beschermde soorten werpt zijn vruchten af. Voor veel van de doelsoorten is een groot deel van het verspreidingsgebied op 10x10km-hokniveau reeds geactualiseerd. RAVON streeft ernaar om de soortgroep vissen in 2010 onderdeel uit te laten maken van het Netwerk Ecologische Monitoring.

Een soort die verbazend wijd verspreid blijkt te zijn is de kleine modderkruiper. Dat deze soort goed nieuw leefgebied kan koloniseren blijkt uit de aanwezigheid van de soort in de Provincie Flevoland. Een ander opmerkelijk verspreidingsbeeld zien we bij de Europese meerval. Deze soort blijkt steeds verder toe te nemen in de grote rivieren. Een bijzonder verspreidingsbeeld moet opgemerkt worden voor de driedoornige stekelbaars in Groningen en

Marmargrondel; blijft toenemen binnen het rivierengebied, zowel in de grote rivieren als in tal van binnendijkse gebieden

Friesland. Daar waar de tiendoornige stekelbaars verspreid voorkomt over het noorden van Nederland toont de verspreiding van de driedoornige stekelbaars een opvallende afwezigheid op de zandgronden van deze provincies. Mogelijk houdt deze afwezigheid verband met de beperkte migratiemogelijkheden binnen dit gebied.

Verontrustend is de toename van exoten binnen Nederland. Naast de reeds bekende exoten zoals de zonnebaars, waar ieder jaar weer nieuwe uurhokken van worden gevonden, is er ook een toename van andere soorten te zien. De marmargrondel blijft toenemen binnen het rivierengebied en komt niet alleen voor in de hoofdstroom van de grote rivieren maar ook in tal van binnendijkse gebieden. Ook de blauwband blijft toenemen. Van de Kesslers grondel, zwartbekgrondel en Pontische stroomgrondel komen steeds meer nieuwe waarnemingen bij RAVON binnen. Met name de Kesslers grondel blijkt bijzonder hoge dichtheden te bereiken op de kribben van de grote rivieren. Wat de gevolgen zijn van deze massale kolonisatie zal de toekomst moeten uitwijzen.

De toename van verspreidingsgegevens en activiteiten op het gebied van vissen geven RAVON steeds meer handvaten om op landelijk niveau een goed beeld te krijgen van de verspreiding. We hopen de komende jaren nog meer vrijwilligers voor vissen te enthousiasmeren en streven er naar om de opgedane kennis in te zetten voor de bescherming en het herstel van vissoorten.

De kaarten geven een beeld van de verzamelde gegevens in 2007 en 2008. Per soort zijn met een zwarte stip de uurhokken (5 x 5 km) weergegeven waar de desbetreffende soort in 2007 en/of 2008 is waargenomen. De grijze vierkantjes geven aan waar de soort in de negen voorafgaande jaren is waargenomen (1998-2006). Behoudens enkele uitzonderingen komen deze grotendeels overeen met de waarnemingenoverzichten die de afgelopen jaren in RAVON zijn gepresenteerd. Nog niet alle gegevens zijn gecontroleerd op betrouwbaarheid. Nadrukkelijk wordt gesteld dat, met name voor de vissen, deze kaarten niet de volledige verspreiding van soorten weergeven! Daarvoor moet een ruimere periode worden gehanteerd. Vooral bij de vissen zijn delen van het land onderbemonsterd.

Jeroen van Delft & Arthur de Bruin (RAVON)

Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
j.v.delft@ravon.nl
a.debruin@ravon.nl

Uw specialist in faunavoorzieningen, ook voor amfibieën en reptielen!

Vakmanschap voor veiligheid van mens en dier

- Advies
- Ontwerp
- Realisatie
- Inspectie en onderhoud

Enkele producten:

- Arfman Geleidegoot
- Geleidingswand
- Dealer van Aco Pro amfibieëntunnels en geleidingswanden

Arfman Hekwerk b.v.
Ondernemersweg 15
7451 PK Holten
Tel 0548 36 29 48
Fax 0548 36 50 42
Internet www.arfman.nl
E-mail info@arfman.nl

Veilige oversteeek

ACO Pro

De oplossing voor de lange termijn. D.m.v. geleidingswanden worden amfibieën naar tunnels geleid waar ze kunnen beginnen aan een veilige oversteeek.

tel. 0314 36 82 80 • www.aco.nl

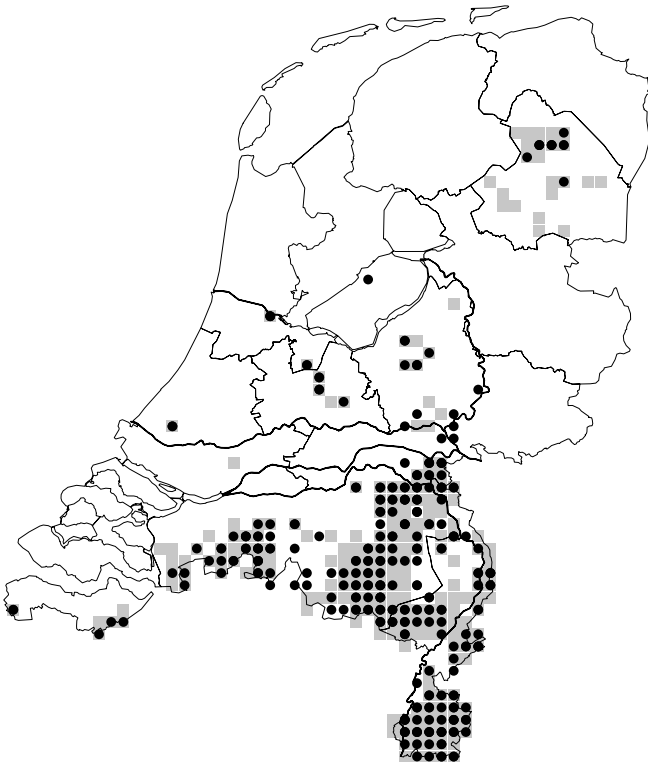
amfibieen

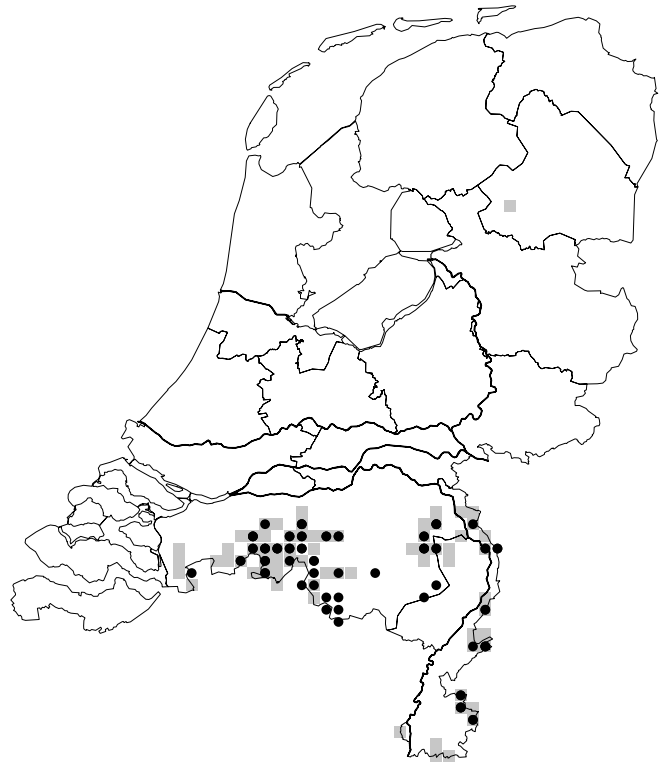
vuursalamander

Salamandra salamandra

Alpenwatersalamander

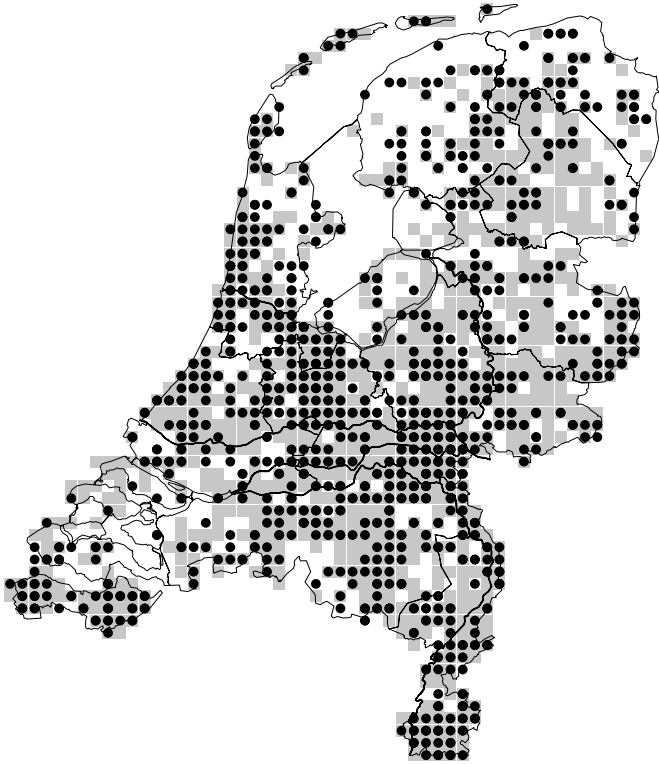
Mesotriton alpestris

vinpootsalamander

Lissotriton helveticus

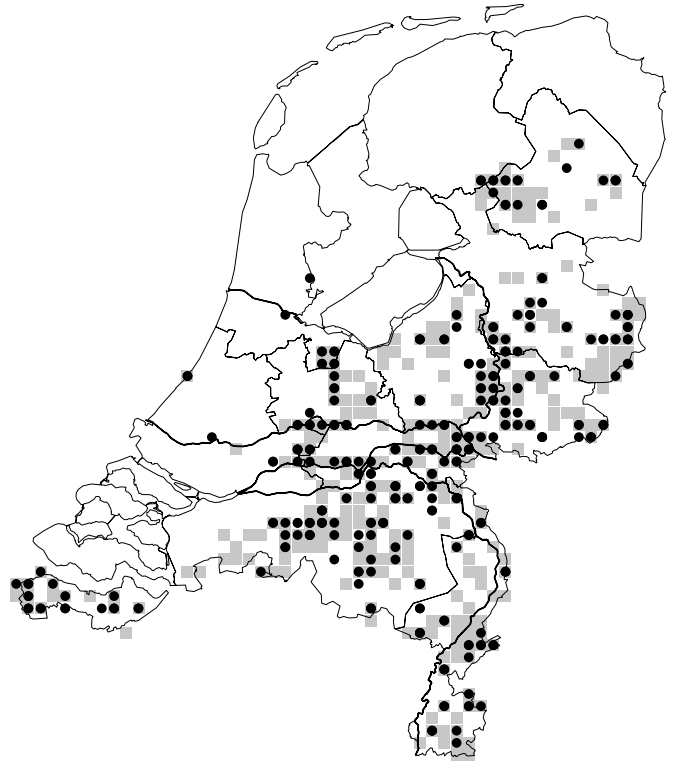
kleine watersalamander

Lissotriton vulgaris

kamsalamander

Triturus cristatus

Italiaanse kamsalamander

Triturus carnifex

vroedmeesterpad

Alytes obstetricans

geelbuikvuurpad

Bombina variegata

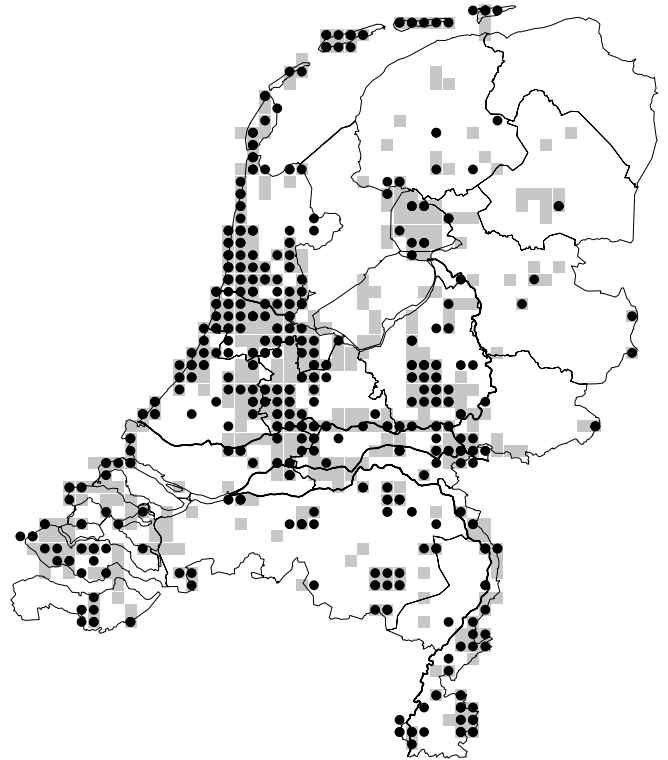
knoflookpad

Pelobates fuscus

gewone pad

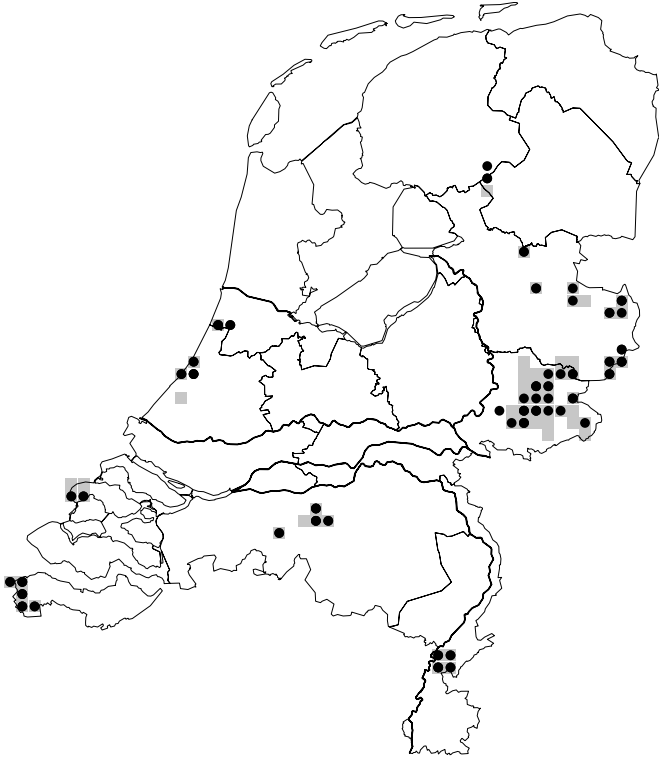
Bufo bufo

rugstreppad

Bufo calamita

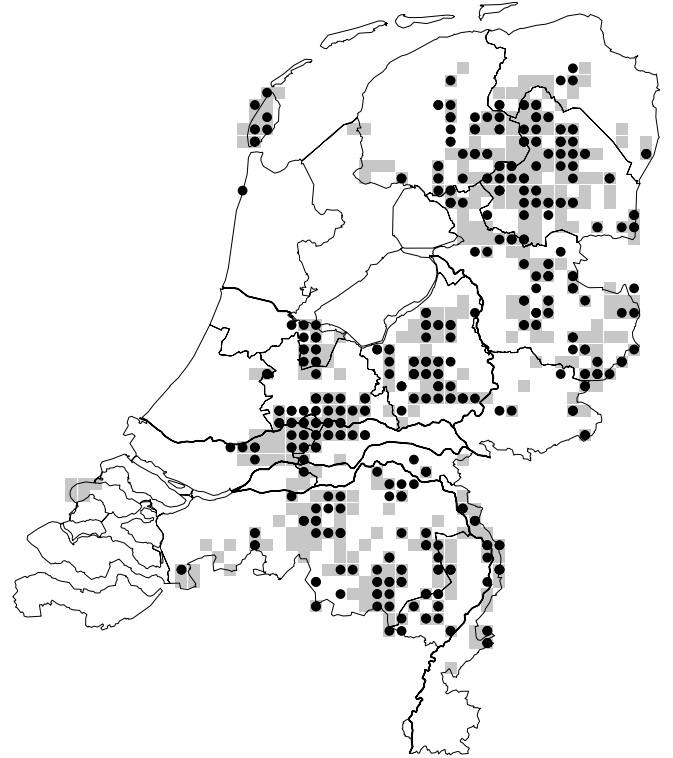
boomkikker

Hyla arborea

heikikker

Rana arvalis

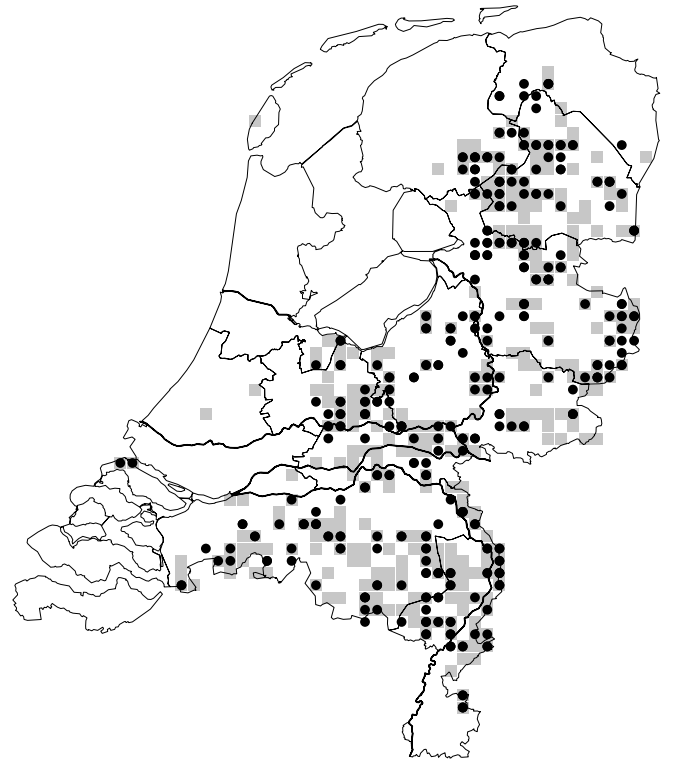
bruine kikker

Rana temporaria

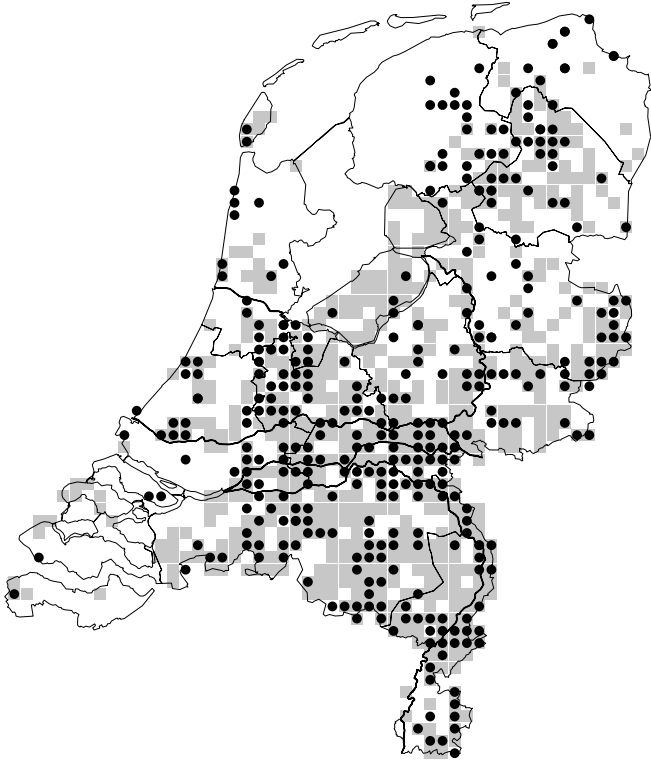

poelkikker

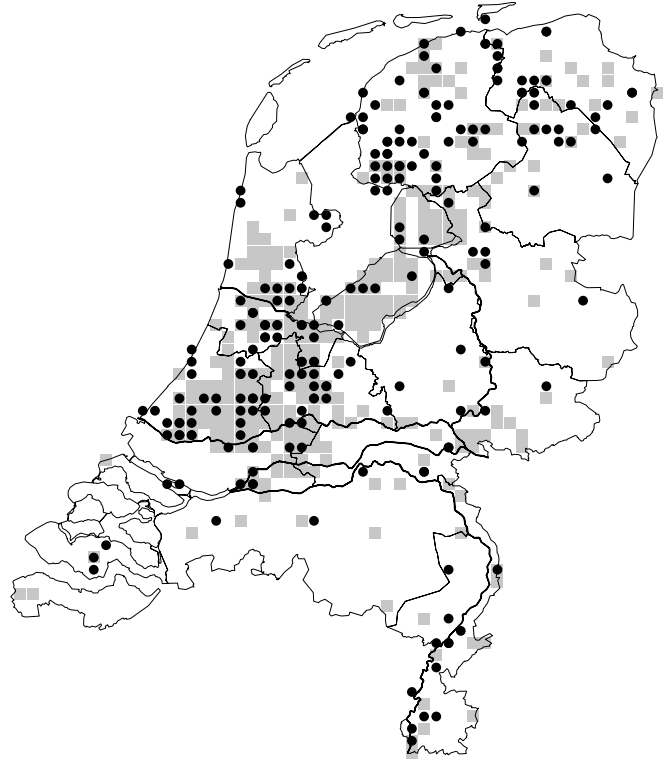
Rana lessonae

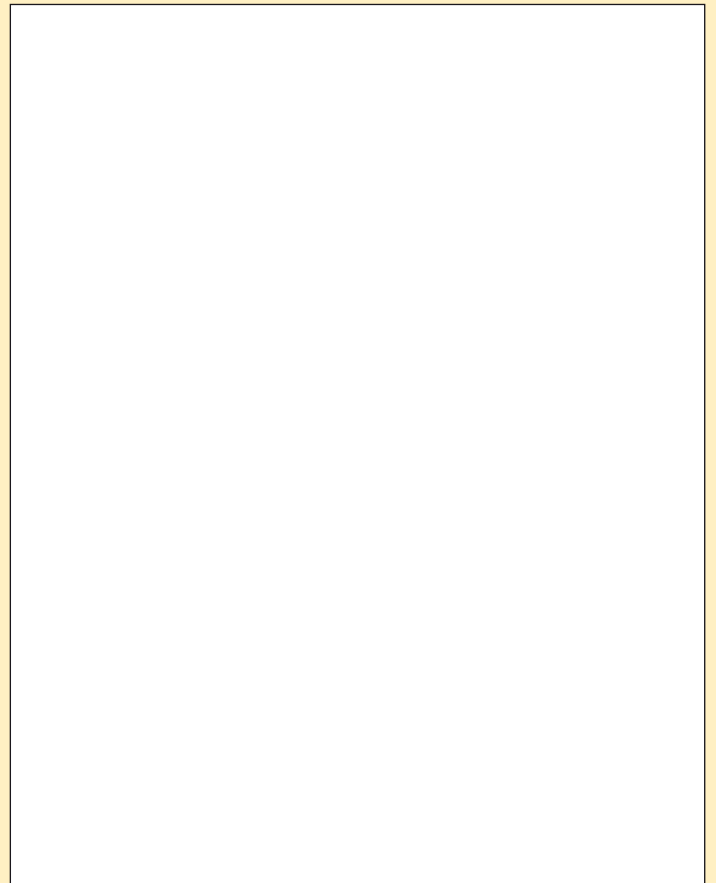
bastaardkikker

Rana klepton esculenta

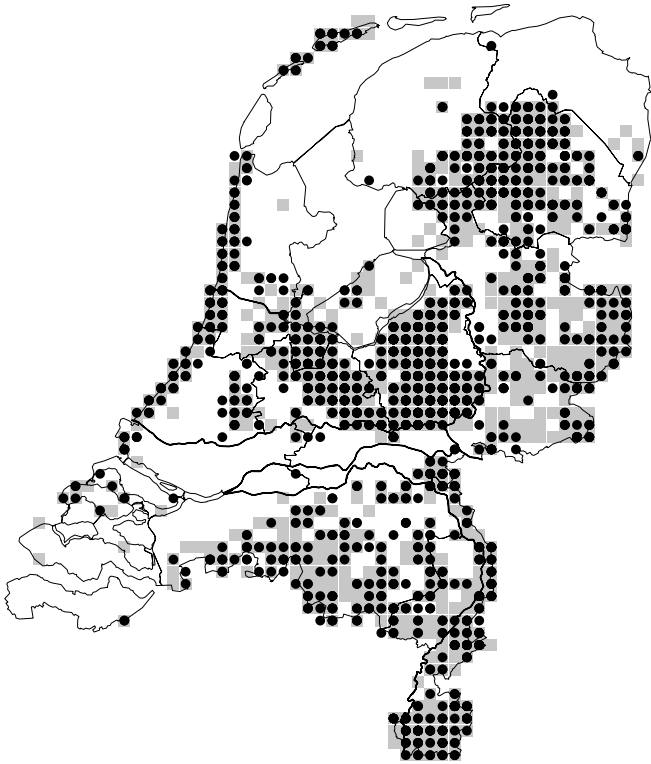
meerkikker

Rana ridibunda

groene kikker 'complex'

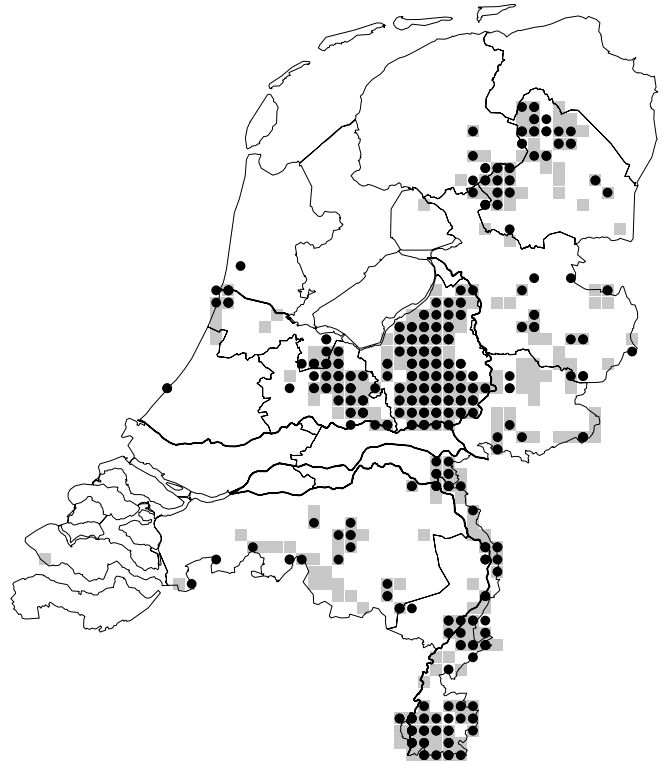
Rana esculenta synklepton

reptielen

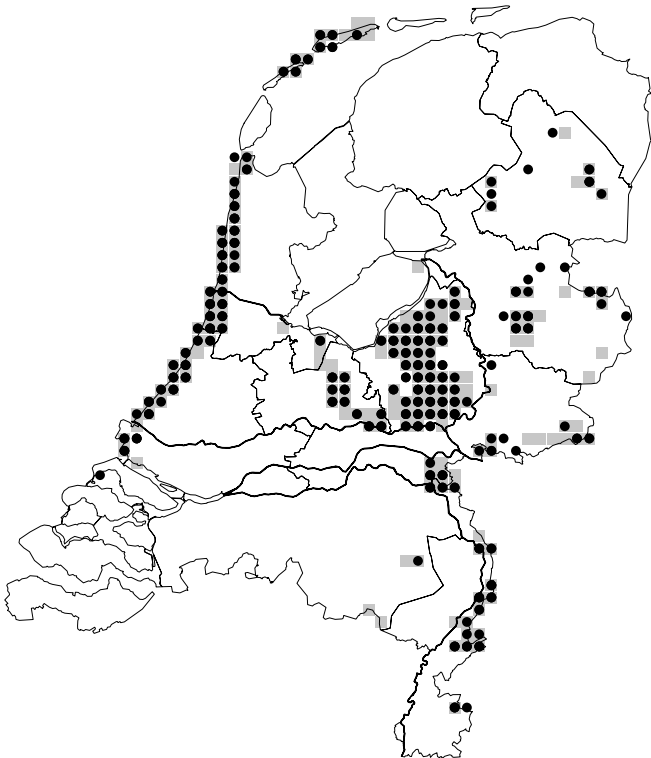
hazelworm

Anguis fragilis

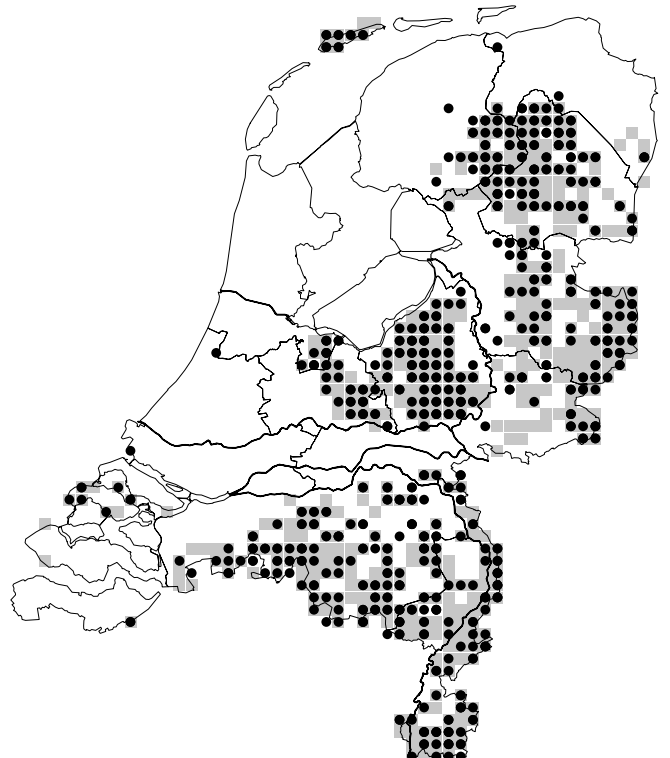
zandhagedis

Lacerta agilis

levendbarende hagedis

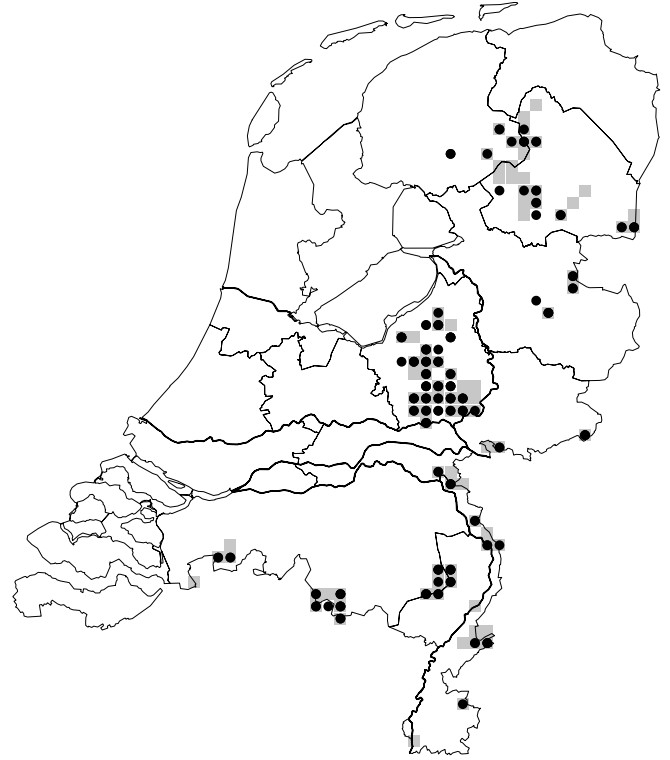
Zootoca vivipara

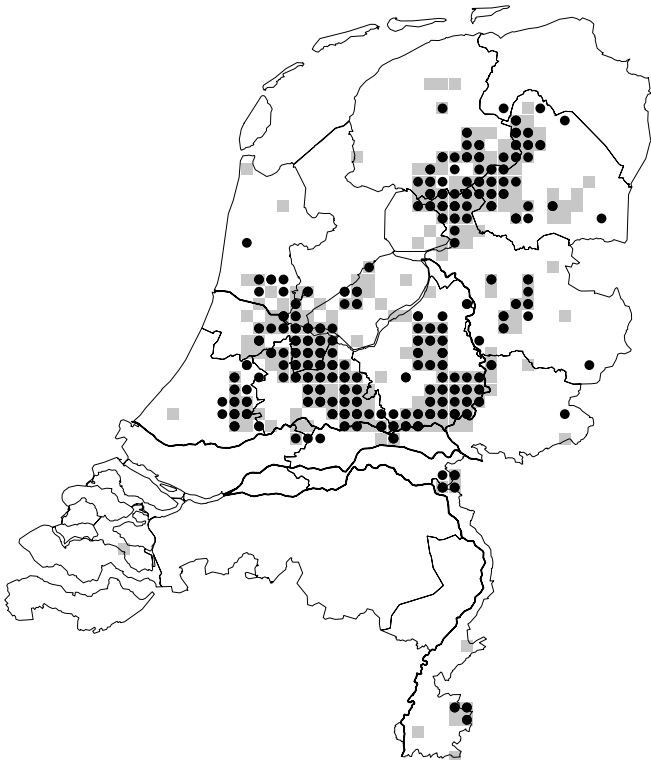
muurhagedis

Podarcis muralis

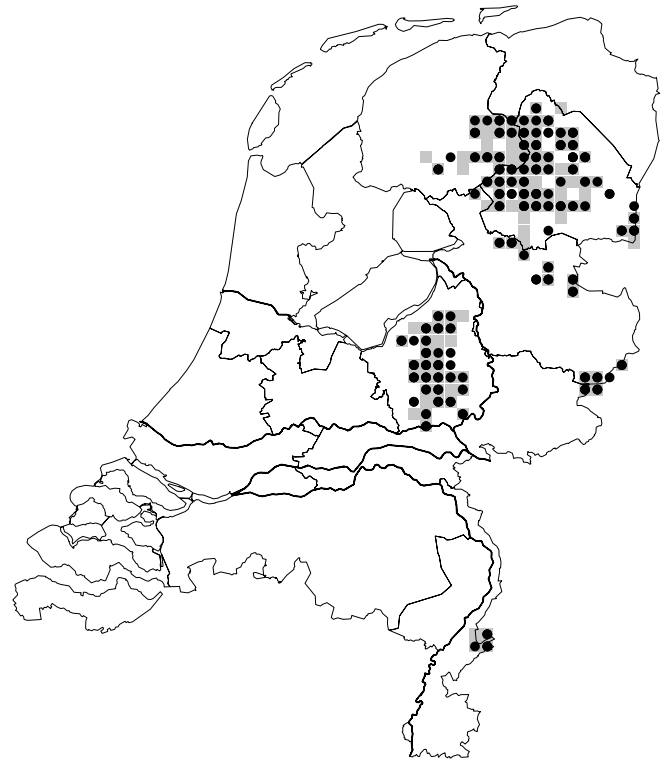
gladde slang

Coronella austriaca

ringslang

Natrix natrix

adder

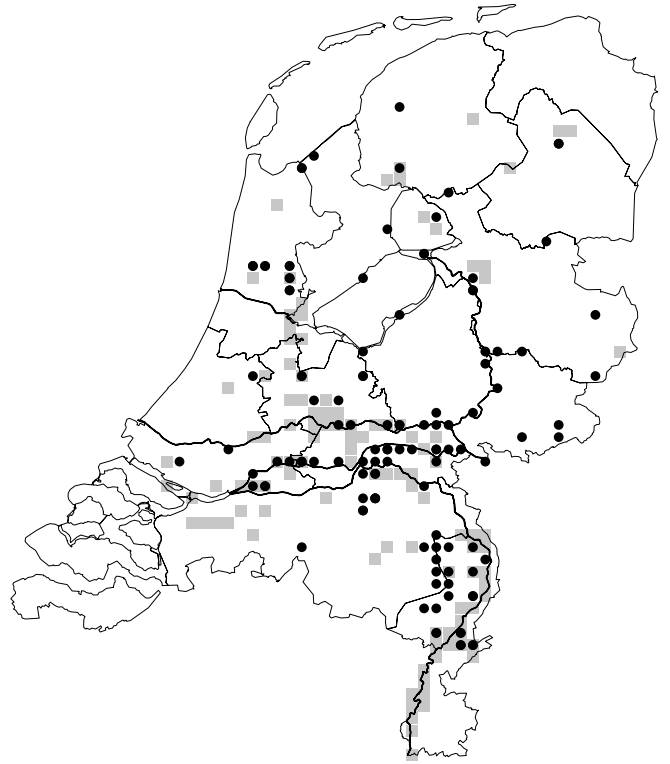
Vipera berus

vissen

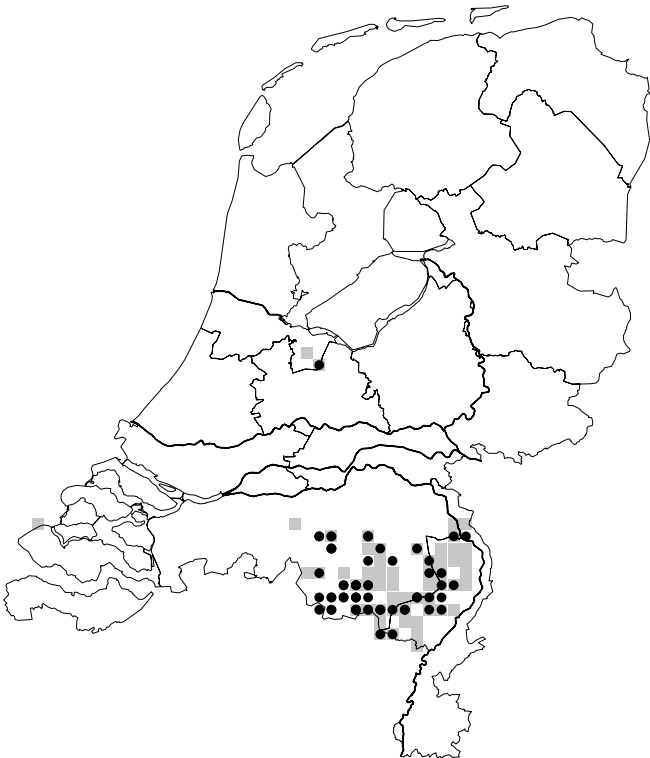
alver

Alburnus alburnus

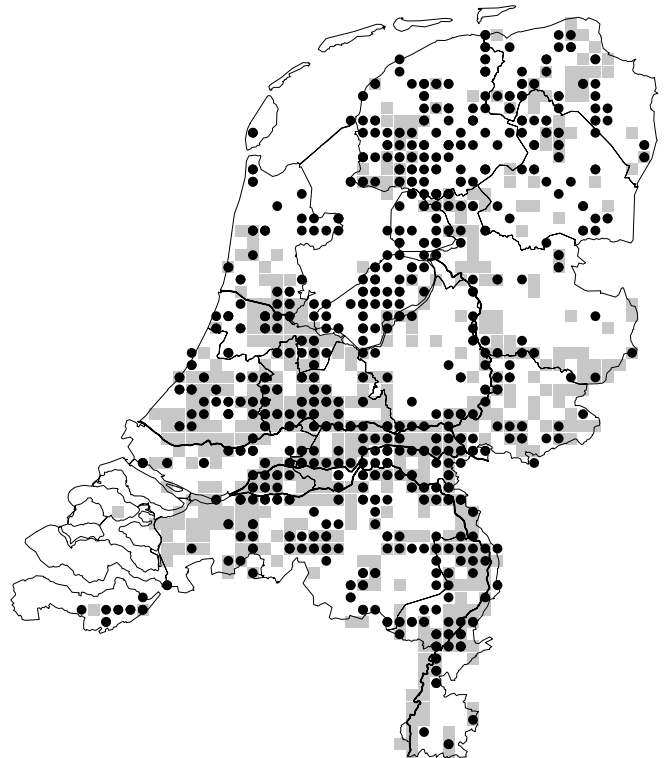
Amerikaanse hondsvij

Umbra pygmaea

baars

Perca fluviatilis

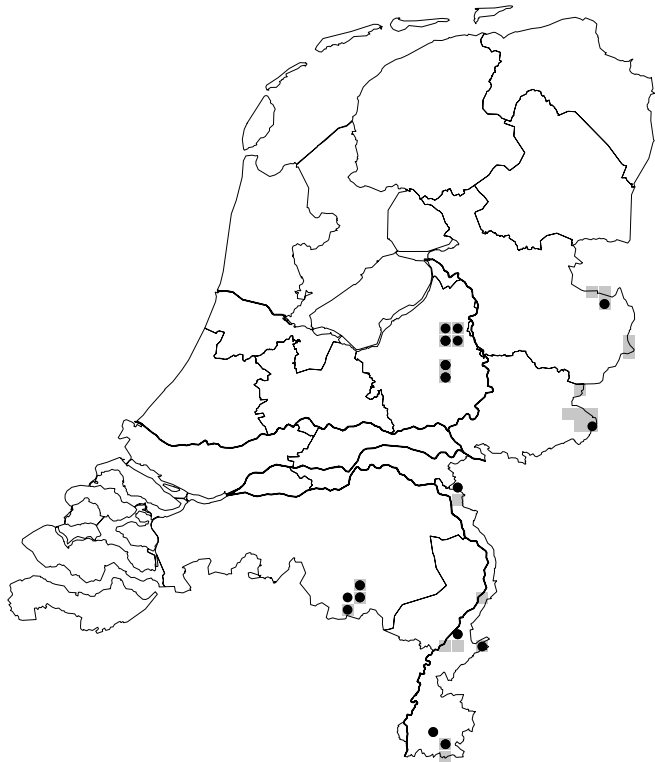
barbeel

Barbus barbus

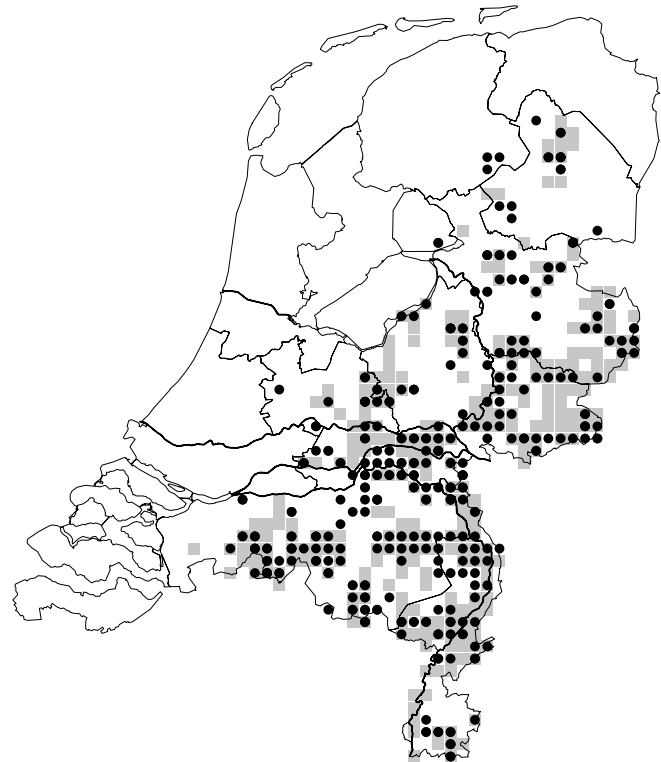
beekdonderpad

Cottus rhenanus

beekprik

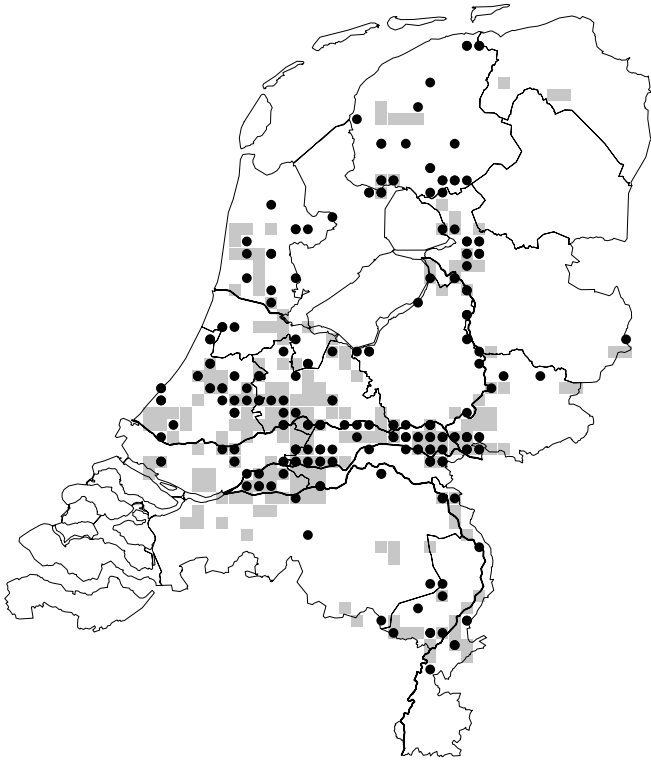
Lampetra planeri

bermpje

Barbatula barbatula

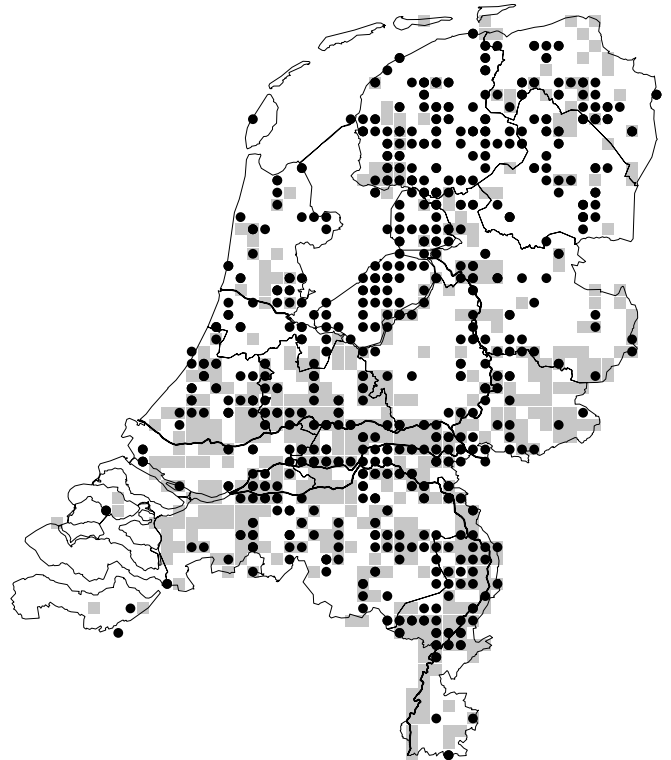
bittervoorn

Rhodeus amarus

blankvoorn

Rutilus rutilus

blauwband

Pseudorasbora parva

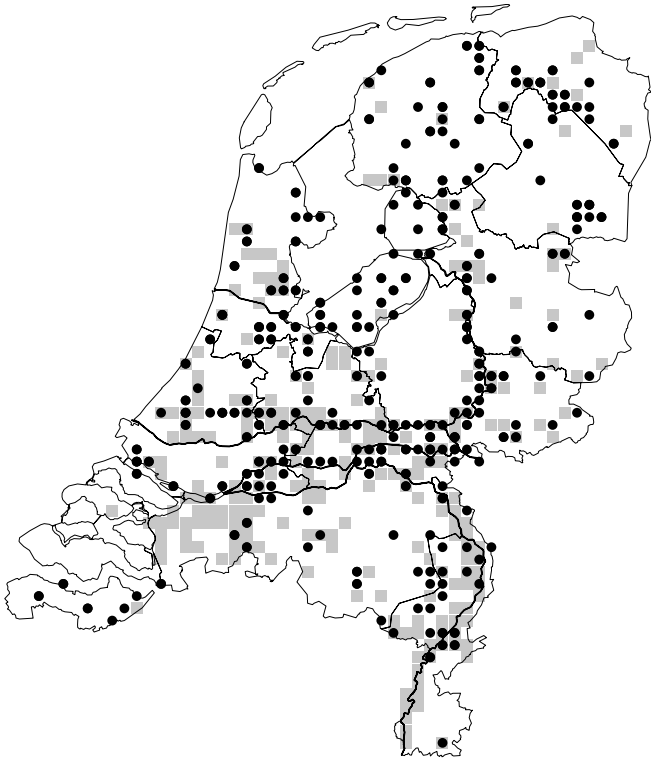

bot

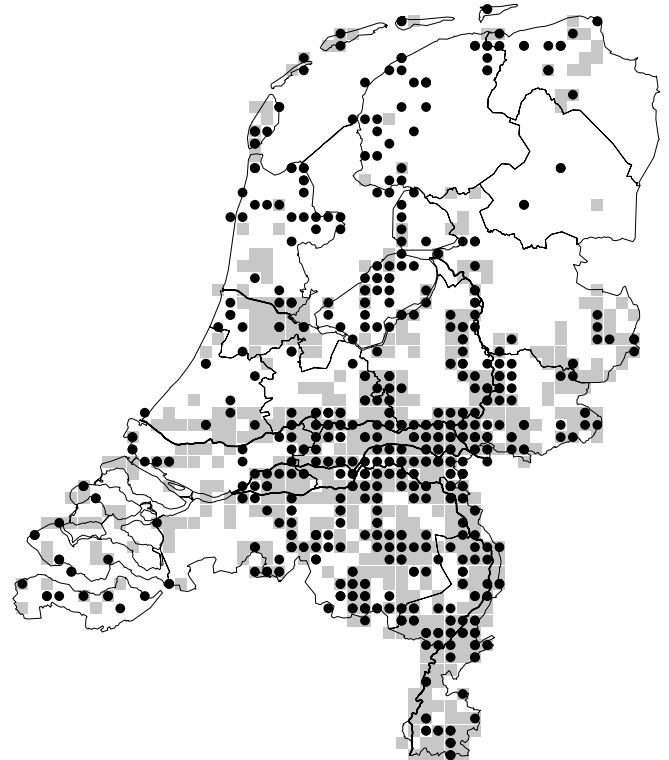
Platichthys flesus

brasem

Abramis brama

driedoornige stekelbaars

Gasterosteus aculeatus

elrits

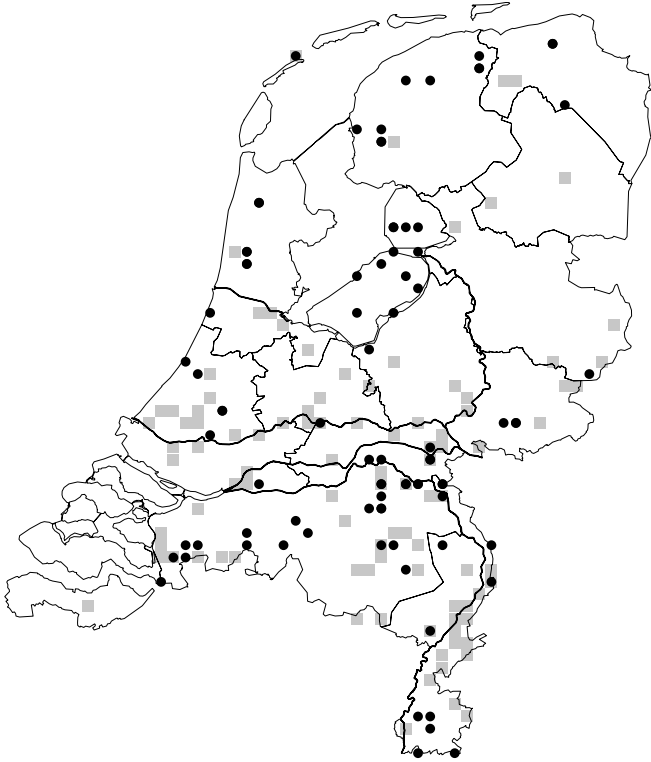
Phoxinus phoxinus

gestippelde alver

Alburnoides bipunctatus

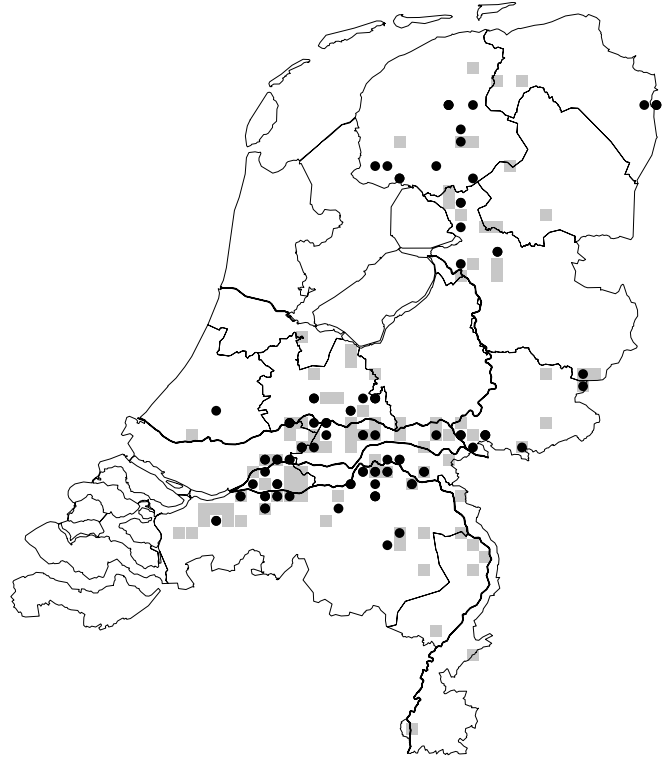
giebel

Carassius gibelio

grote modderkruiper

Misgurnus fossilis

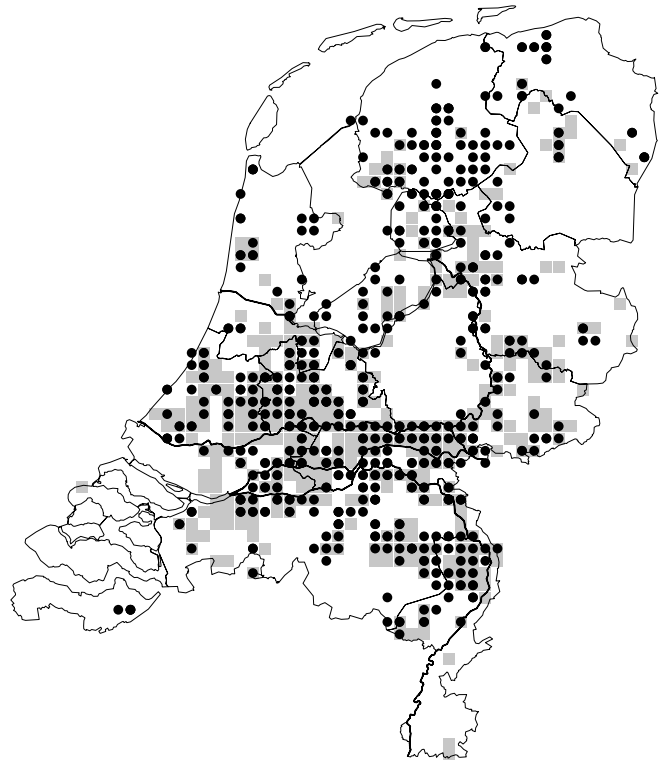
Kesslers grondel

Neogobius kessleri

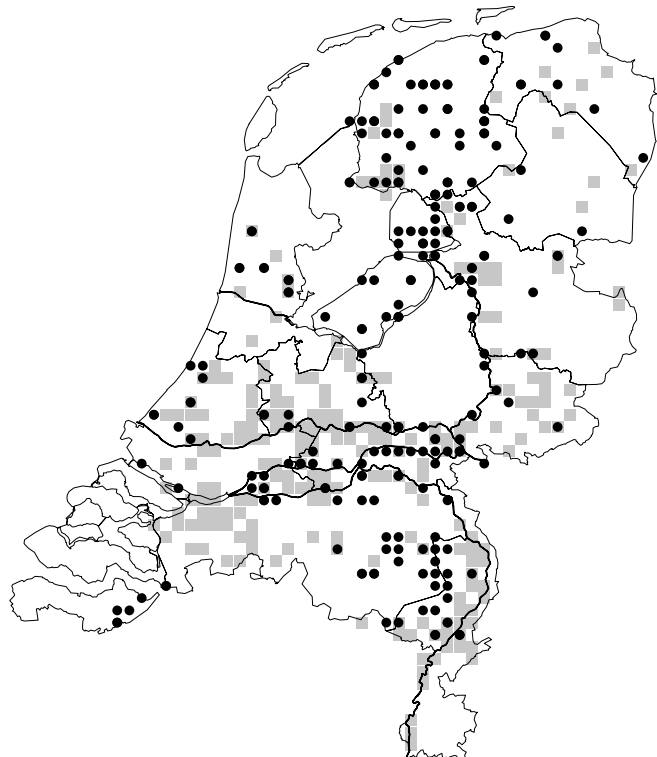

kleine modderkruiper

Cobitis taenia

kolblei

Blicca bjoerkna

kopvoorn

Squalius cephalus

kroeskarper

Carassius carassius

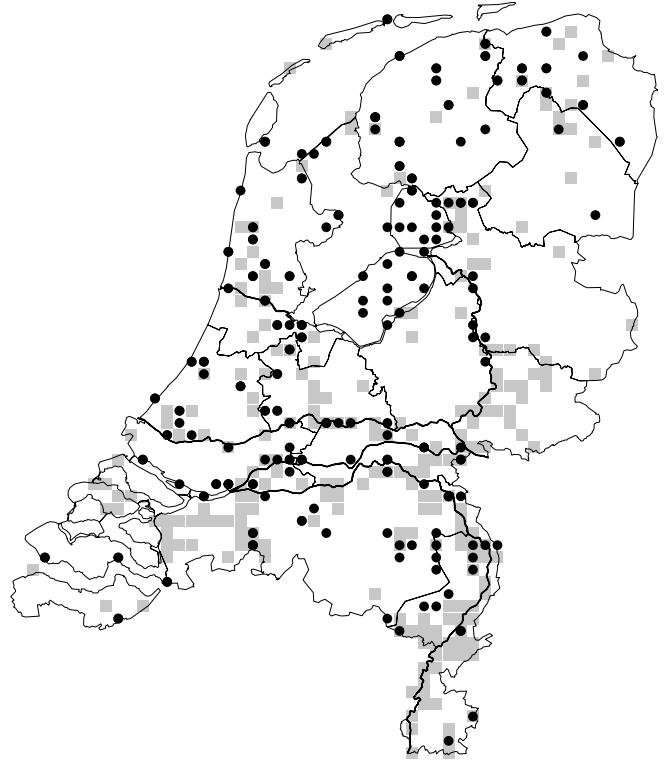
marmergroundel

Proterorhinus semilunaris

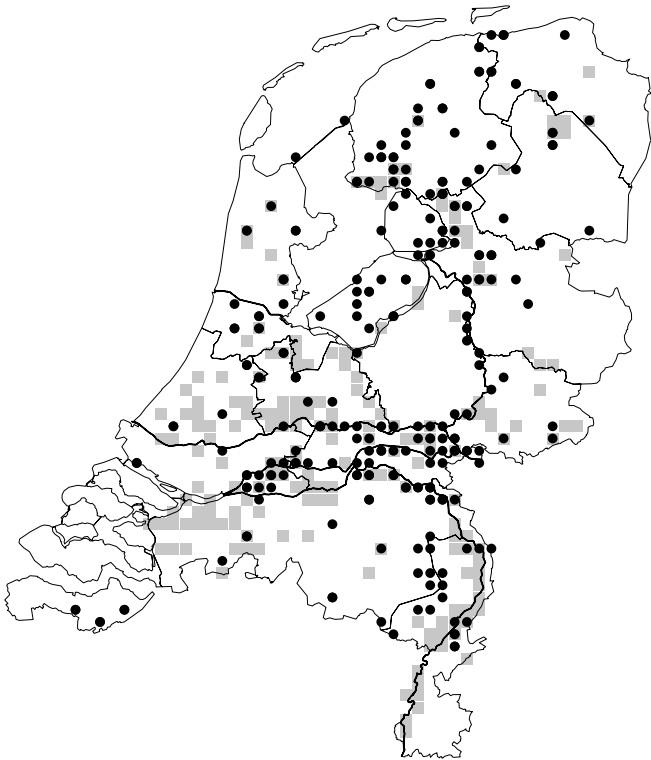
meerval
Silurus glanis

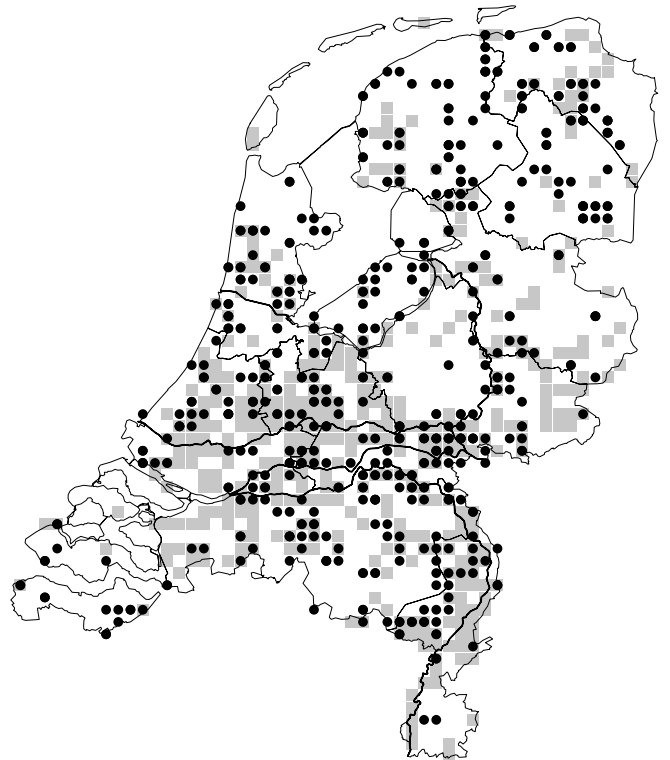
paling
Anguilla anguilla

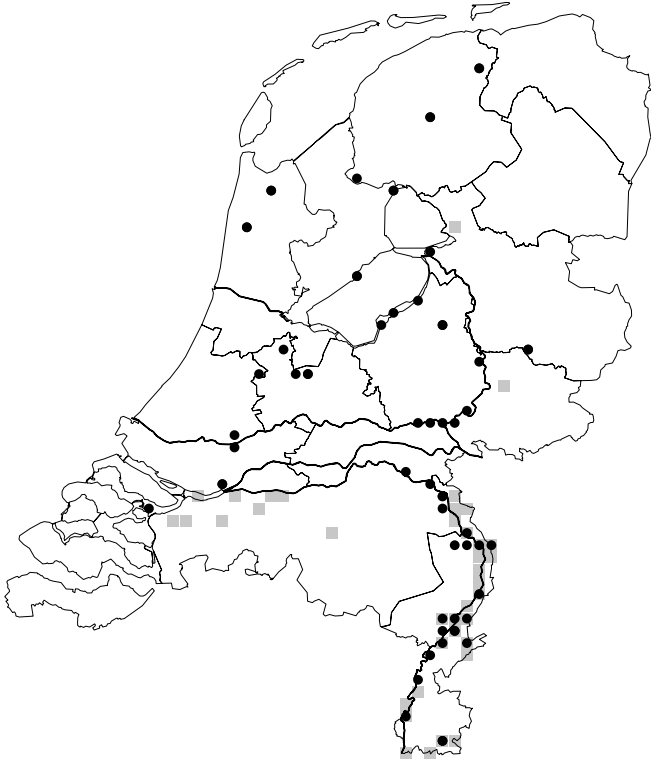
pos
Gymnocephalus cernua

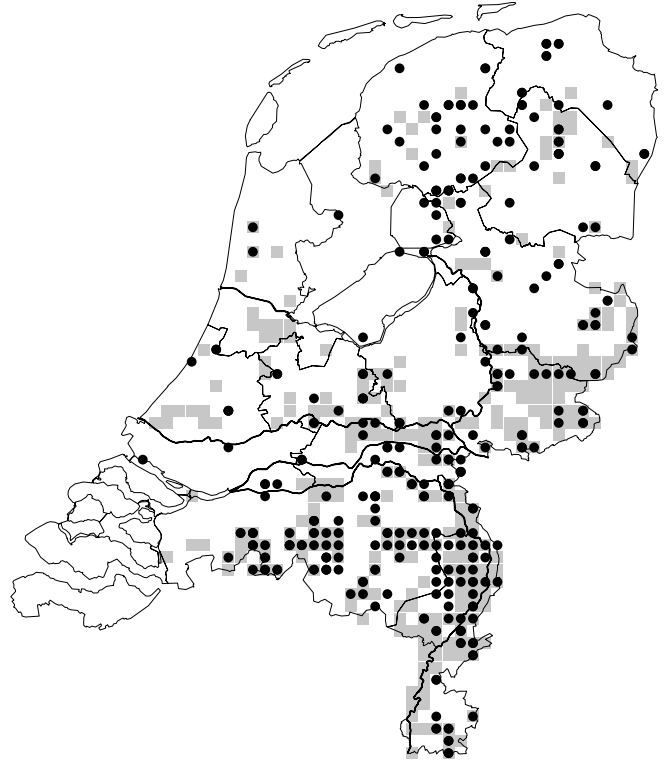
rietvoorn
Scardinius erythrophthalmus

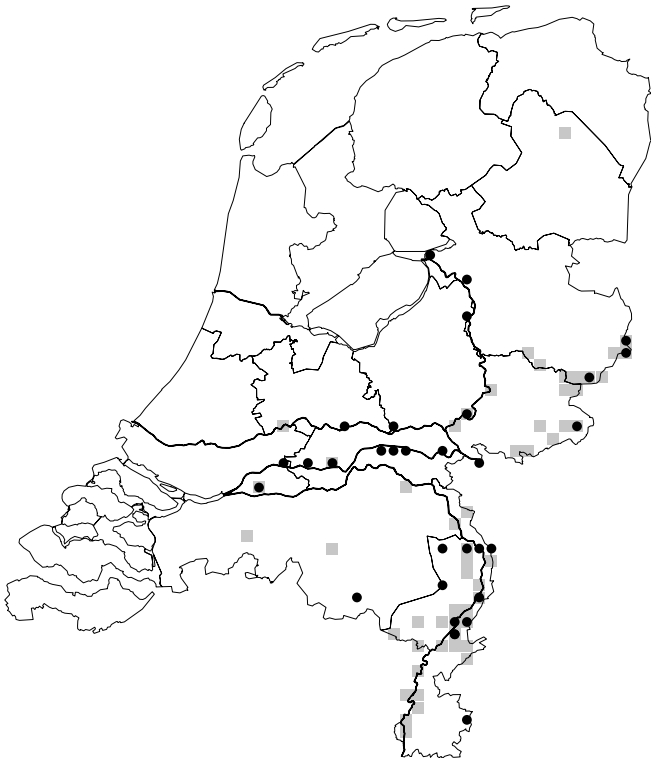
rivierdonderpad

Cottus perifretum

riviergrondel

Gobio gobio

serpeling

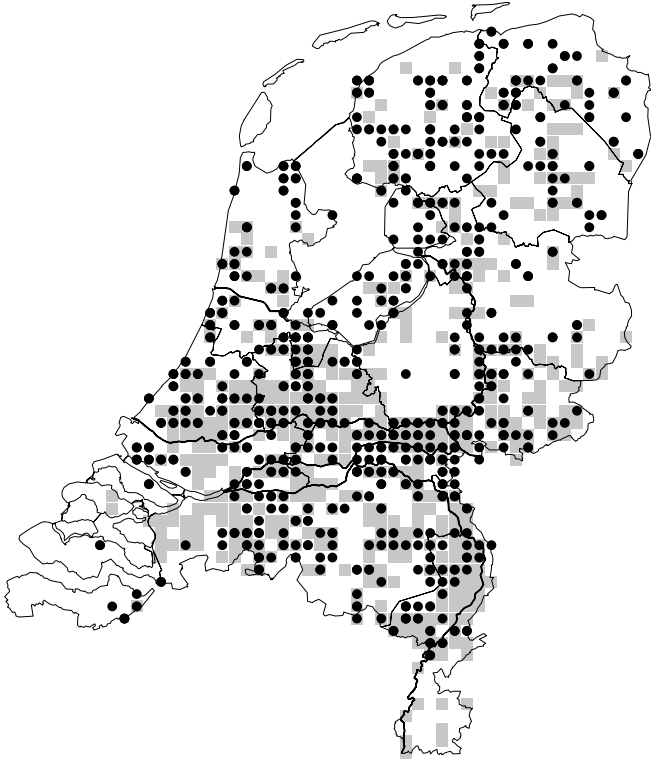
Leuciscus leuciscus

sneep

Chondrostoma nasus

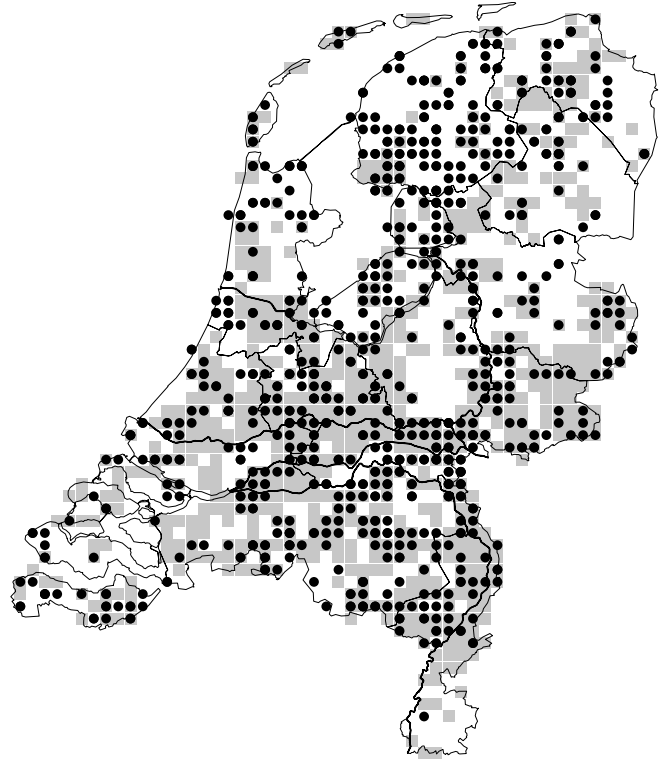
snoek

Esox lucius

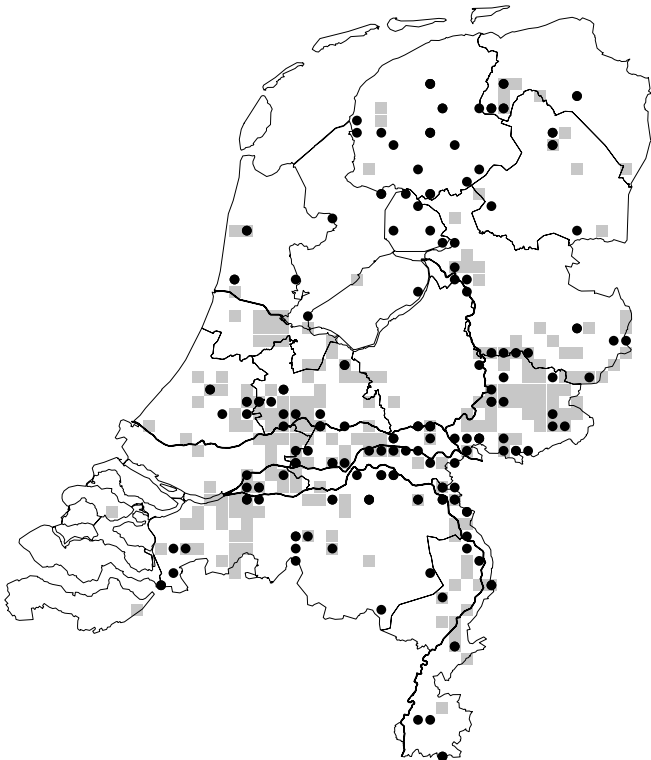
tiendoornige stekelbaars

Pungitius pungitius

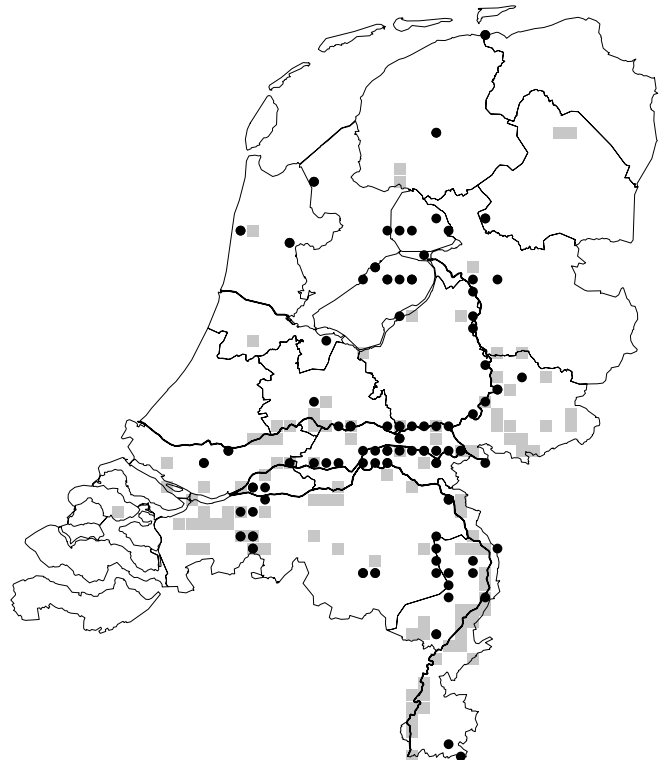
vetje

Leucaspis delineatus

winde

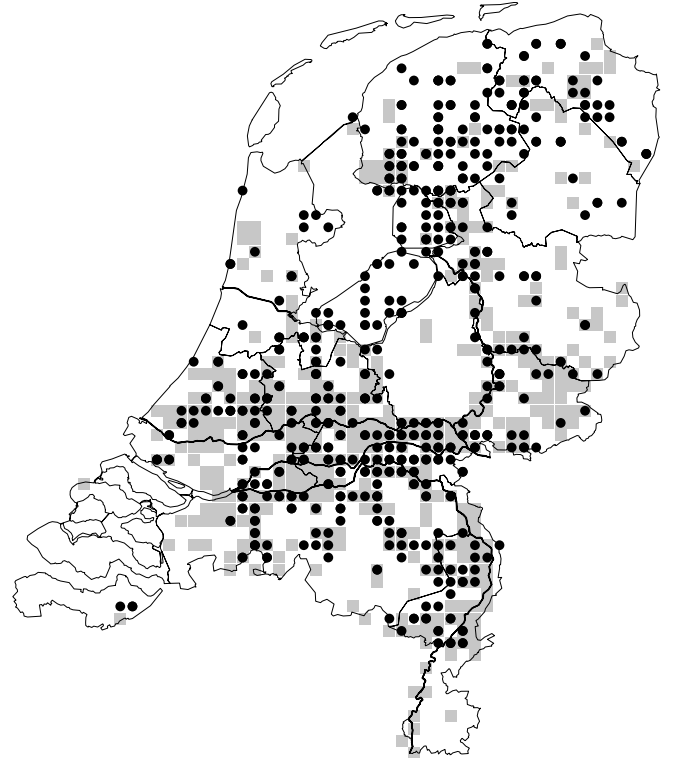
Leuciscus idus

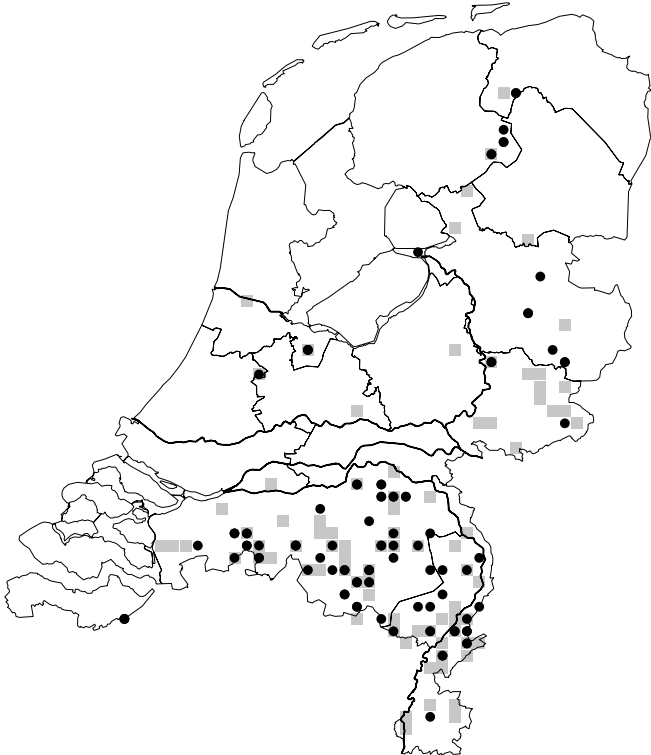
witvingrondel

Romanogobio belingi

zeelt

Tinca tinca

zonnebaars

Lepomis gibbosus

zwartbekgrondel

Neogobius melanostomus